YURIDIK FANLAR AXBOROTNOMASI
ВЕСТНИК ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК
REVIEW OF LAW SCIENCES

huquqiy ilmiy-amaliy jurnal

правовой научно-практический журнал

legal scientific-practical journal

2026-yil 2-son

VOLUME 10 / ISSUE 2 / 2026
DOI: HTTPS://DX.DOI.ORG/10.51788/TSUL.ROLS.2026.10.2.

ISSN 2181-919X
E-ISSN 2181-1148
DOI: HTTPS://DX.DOI.ORG/10.51788/TSUL.ROLS

Crossref
Content
Registration

MUASSIS: TOSHKENT DAVLAT YURIDIK UNIVERSITETI

"Yuridik fanlar axborotnomasi – Вестник юридических наук – Review of law sciences" huquqiy ilmiy-amaliy jurnali O'zbekiston matbuot va axborot agentligi tomonidan 2020-yil 22-dekabrda 0931-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatidan o'tkazilgan.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi jurnallari ro'yxatiga kiritilgan.

Mualliflik huquqlari Toshkent davlat yuridik universitetiga tegishli. Barcha huquqlar himoyalangan. Jurnal materiallaridan foydalanish, tarqatish va ko'paytirish muassis ruxsati bilan amalga oshiriladi.

Sotuvda kelishilgan narxda.

Nashr bo'yicha mas'ul:
O. Choriyev

Muharrirlar:
E. Mustafayev, Y. Yarmolik, M. Sharifova, Sh. Beknazarova, X. Yuldasheva, E. Sharipov

Musahhih:
M. Tursunov

Texnik muharrir:
U. Sapayev

Dizayner:
D. Rajapov

Tahririyat manzili:
100047. Toshkent shahar,
Sayilgoh ko'chasi, 35.
Tel.: (0371) 233-66-36 (1169)

Veb-sayt: review.tsul.uz
E-mail: reviewjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1385.

Nashriyot litsenziyasi
№ 174625, 29.11.2023-y.

Jurnal 2026-yil 25-iyunda bosmaxonaga topshirildi.
Qog'oz bichimi: A4.
Shartli bosma tabog'i: 22
Adadi: 100. Buyurtma: № 71.

Bosmaxona litsenziyasi
29.11.2023 № 174626

TDYU bosmaxonasida chop etildi.
Bosmaxona manzili:
100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko'chasi, 37.

© Toshkent davlat yuridik universiteti

TAHRIR HAY'ATI

BOSH MUHARRIR

B. Xodjayev – Toshkent davlat yuridik universiteti rektori, yuridik fanlar doktori, professor

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI

Z. Esanova – Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori, yuridik fanlar doktori, professor

MAS'UL MUHARRIR

O. Choriyev – Toshkent davlat yuridik universiteti Tahririy-nashriyot markazi direktori

TAHRIR HAY'ATI A'ZOLARI

Y. Kanyazov – Adliya vazirligi huzuridagi Yuridik kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti direktori, yuridik fanlar nomzodi

J. Tashkulov – Fanlar akademiyasi Davlat va huquq instituti bo'lim boshlig'i, yuridik fanlar doktori, professor

U. To'xtasheva – Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi direktori o'rinbosari, yuridik fanlar doktori, professor

M. Yasan – Balikesir universiteti Huquq fakulteti professori (Turkiya)

S. Ma'mun – Islam Negeri universiteti o'qituvchisi (Indoneziya)

Sh. Asadov – O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi Yuridik ta'lim va sud-ekspertiza boshqarmasi boshlig'i, yuridik fanlar doktori, professor

I. Ergashev – Toshkent davlat yuridik universiteti Ma'muriy va moliya huquqi sho'basi professori, yuridik fanlar doktori

J. Nematov – Toshkent davlat yuridik universiteti Ma'muriy va moliya huquqi sho'basi professori, yuridik fanlar doktori

M. Aminjonova – O'zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi Qonunchilik ijrosi ustidan nazoratni tashkil etish kafedrasi dotsenti, yuridik fanlar doktori

M. Raximov – Toshkent davlat yuridik universiteti Tadqiqot markazi boshlig'i, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori

I. Djurayev – Toshkent davlat yuridik universiteti Sud hokimiyati, advokatura va huquqni muhofaza qiluvchi organlar sho'basi mudiri, yuridik fanlar doktori, professor

O. Narzullayev – Toshkent davlat yuridik universiteti Ekologiya huquqi sho'basi professori, yuridik fanlar doktori

F. Maxmudov – Adliya vazirligi huzuridagi Yuridik kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti direktori o'rinbosari, yuridik fanlar doktori, dotsent

M. Kadirova – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat-protsessual huquqi sho'basi professor v.b., yuridik fanlar doktori

I. Yakubova – Toshkent davlat yuridik universiteti Intellektual mulk huquqi sho'basi professor v.b., yuridik fanlar doktori

A. Muxamedjanov – Toshkent davlat yuridik universiteti Xalqaro huquq va inson huquqlari sho'basi professori, yuridik fanlar doktori

N. Niyazova – Toshkent davlat yuridik universiteti O'zbek tili va adabiyoti sho'basi professori, pedagogika fanlari nomzodi

E-ISSN 2181-1148
ISSN 2181-919X

УЧРЕДИТЕЛЬ: ТАШКЕНТСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ

Правовой научно-практический журнал «Вестник юридических наук – Yuridik fanlar axborotnomasi – Review of Law Sciences» зарегистрирован Агентством печати и информации Узбекистана 22 декабря 2020 года с удостоверением № 0931.

Журнал включён в перечень журналов Высшей аттестационной комиссии при Министерстве высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан.

Авторские права принадлежат Ташкентскому государственному юридическому университету. Все права защищены. Использование, распространение и воспроизведение материалов журнала осуществляется с разрешения учредителя.

Реализуется по договорной цене.

Ответственный за выпуск:
О. Чориев

Редакторы:
Э. Мустафаев, Е. Ярмолик, М. Шарифова, Ш. Бекназарова, Х. Юлдашева, Э. Шарипов

Корректор:
М. Турсунов

Технический редактор:
У. Сапаев

Дизайнер:
Д. Ражапов

Адрес редакции:
100047. Город Ташкент,
улица Сайилгох, 35.
Тел.: (0371) 233-66-36 (1169)

Веб-сайт: review.tsul.uz
E-mail: reviewjournal@tsul.uz

Подписной индекс: 1385.

Издательская лицензия
от 29.11.2023 № 174625.

Журнал передан в типографию 25.06.2026.
Формат бумаги: А4.
Усл. п. л. 22 Тираж: 100 экз.
Номер заказа: 71.

Лицензия типографии
от 29.11.2023 № 174626.

Отпечатано в типографии Ташкентского государственного юридического университета.
100047, г. Ташкент, ул. Сайилгох, 37.

© Ташкентский государственный юридический университет

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

Б. Ходжаев – ректор Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

З. Эсанова – проректор по научной работе и инновациям Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР

О. Чориев – директор Редакционно-издательского центра Ташкентского государственного юридического университета

ЧЛЕНЫ РЕДКОЛЛЕГИИ

Е. Каньязов – директор Института переподготовки и повышения квалификации юридических кадров при Министерстве юстиции, кандидат юридических наук

Ж. Ташкулов – заведующий отделом Института государства и права Академии наук, доктор юридических наук, профессор

У. Тухташева – заместитель директора Агентства по противодействию коррупции Республики Узбекистан, доктор юридических наук, профессор

М. Ясан – профессор юридического факультета Университета Балыкесир (Турция)

С. Маъмун – преподаватель Исламского государственного университета (Индонезия)

Ш. Асадов – начальник управления юридического образования и судебной экспертизы Министерства юстиции Республики Узбекистан, доктор юридических наук, профессор

И. Эргашев – профессор сектора административного и финансового права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

Ж. Нематов – профессор сектора административного и финансового права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

М. Аминжонова – доцент кафедры организации контроля за исполнением законодательства Правоохранительной академии Республики Узбекистан, доктор юридических наук

М. Рахимов – начальник Центра исследований Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по юридическим наукам

И. Джураев – заведующий сектором судебной власти, адвокатуры и правоохранительных органов Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

О. Нарзуллаев – профессор сектора экологического права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

Ф. Махмудов – заместитель директора Института переподготовки и повышения квалификации юридических кадров при Министерстве юстиции, доктор юридических наук, доцент

М. Кадирова – и.о. профессора сектора уголовно-процессуального права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

И. Якубова – и.о. профессора сектора права интеллектуальной собственности Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

А. Мухамеджанов – профессор сектора международного права и прав человека Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

Н. Ниязова – профессор сектора узбекского языка и литературы Ташкентского государственного юридического университета, кандидат педагогических наук

FOUNDER: TASHKENT STATE UNIVERSITY OF LAW

"Yuridik fanlar axborotnomasi – Вестник юридических наук – Review of law sciences" legal scientific-practical journal was registered by Press and Information Agency of Uzbekistan on December 22, 2020, with certificate number 0931.

The journal is included in the list of journals of the Supreme Attestation Commission under the Ministry of Higher Education, Science and Innovations of the Republic of Uzbekistan. Copyright belongs to Tashkent State University of Law. All rights reserved. Use, distribution and reproduction of materials of the journal are carried out with the permission of the founder.

Agreed-upon price.

Publication Officer:
O. Choriev

Editors:
E. Mustafaev, E. Yarmolik, M. Sharifova, Sh. Beknazarova, Kh. Yuldasheva, E. Sharipov

Proofreader:
M. Tursunov

Technical editor:
U. Sapaev

Designer:
D. Rajapov

Publishing department addess:
100047. Tashkent city,
Sayilgoh street, 35.
Phone: (0371) 233-66-36 (1169)

Website: review.tsul.uz
E-mail: reviewjournal@tsul.uz

Subscription index: 1385.

Publishing license
№ 174625, 29.11.2023.

The journal is submitted to the Printing house on 25.06.2026.
Paper size: A4.
Cond.p.f: 22.
Units: 100. Order: № 71.

Printing house license
№ 174626, 29.11.2023.

Published in the Printing house of Tashkent State University of Law.
100047. Tashkent city, Sayilgoh street, 37.

© Tashkent State University of Law

EDITORIAL BOARD

EDITOR-IN-CHIEF

B. Khodjaev – Rector of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

DEPUTY EDITOR

Z. Esanova – Deputy Rector for Scientific Affairs and Innovations of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

EXECUTIVE EDITOR

O. Choriev – Director of the Publishing and Editorial Center of Tashkent State University of Law

MEMBERS OF EDITORIAL BOARD

Y. Kanyazov – Director of the Institute for Retraining and Advanced Training of Legal Personnel under the Ministry of Justice, Candidate of Legal Sciences

J. Tashkulov – Head of the Department of the Institute of State and Law of the Academy of Sciences, Doctor of Law, Professor

U. Tukhtasheva – Deputy Director of the Anti-Corruption Agency, Doctor of Law, Professor

M. Yasan – Professor of the Faculty of Law, Balikesir University (Turkey)

S. Ma'mun – Lecturer at Universitas Islam Negeri (Indonesia)

Sh. Asadov – Head of the Department of Legal Education and Forensic Examination of the Ministry of Justice of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law, Professor

I. Ergashev – Professor of the Department of Administrative and Financial Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

J. Nematov – Professor of the Department of Administrative and Financial Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

M. Aminjonova – Associate Professor of the Department of Organization of Control over the Execution of Legislation of the Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law

M. Rakhimov – Head of the Research Center of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

I. Djuraev – Head of the Department of Jucidiary, Advocacy and Law Enforement Agencies of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

O. Narzullaev – Professor of the Department of Environmental Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

F. Makhmudov – Deputy Director of the Institute for Retraining and Advanced Training of Legal Personnel under the Ministry of Justice, Doctor of Law, Associate Professor

M. Kadirova – Acting Professor of the Department of Criminal Procedure Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

I. Yakubova – Acting Professor of the Department of Intellectual Property Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

A. Mukhamedjanov – Professor of the Department of International Law and Human Rights of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

N. Niyazova – Professor of the Department of Uzbek Language and Literature of Tashkent State University of Law, Candidate of Pedagogical Sciences

E-ISSN 2181-1148
ISSN 2181-919X

MUNDARIJA

12.00.01 – DAVLAT VA HUQUQ NAZARIYASI VA TARIXI. HUQUQIY TA'LIMOTLAR TARIXI

11 **ESHTURDIYEVA FARANGIZ BAXODIR QIZI**
Neyrohuquqlarni milliy qonunchilikka implementatsiya qilish: sun'iy intellekt davrida O'zbekiston huquq ijodkorligi siyosatining ustuvor yo'nalishlari

12.00.02 – KONSTITUTSIYAVIY HUQUQ. MA'MURIY HUQUQ. MOLIYA VA BOJXONA HUQUQI

23 **XUJANAZAROV AZIZJON ANVAROVICH**
Raqamlashtirish davrida norma ijodkorligining zamonaviy tendensiyalari tahlili

34 **ALIYEV ILHOMJON MUROD O'G'LI**
O'zbekistonda sun'iy intellekt va raqamli o'zgarish: "aqlli millat"ni shakllantirishning huquqiy asoslari

12.00.03 – FUQAROLIK HUQUQI. TADBIRKORLIK HUQUQI. OILA HUQUQI. XALQARO XUSUSIY HUQUQ

43 **BURXANOVA LEYLA MARIUSOVNA**
2026-yil – "Mahallani rivojlantirish va jamiyat farovonligini oshirish yili" ustuvorliklari kontekstida nikoh tuzishning huquqiy asoslarini takomillashtirish

58 **KORYOG'DIYEV BOBUR UMIDJON O'G'LI, UMARALIYEV ISMOILJON IBROHIMJON O'G'LI, RAMIDDINOV BURXONIDDIN JALOLIDDINOVICH**
O'zboshimchalik bilan qurilgan imoratlarning huquqiy rejimi: O'zbekiston qonunchiligidagi muammolar va takomillashtirish yo'nalishlari

12.00.04 – FUQAROLIK PROTSESSUAL HUQUQI. IQTISODIY PROTSESSUAL HUQUQI. HAKAMLIK JARAYONI VA MEDIATSIYA

67 **XUDOYNAZAROV DADAXON AVAZ O'G'LI**
Sud chaqiruvlari tizimida raqamli islohotlar va sun'iy intellekt imkoniyatlari

12.00.06 – TABIIY RESURSLAR HUQUQI. AGRAR HUQUQ. EKOLOGIK HUQUQ

76 **RAJABOV NARIMAN SHARIFBAYEVICH**
O'zbekiston Respublikasida biogaz texnologiyalaridan foydalanishni huquqiy tartibga solishning ekologik jihatlari

88 **ALLOBERDIYEVA DURDONA O'KTAMJON QIZI**
Turistik faoliyatning atrof-muhitga ta'siri va uni huquqiy tartibga solish masalalari

12.00.07 – SUD HOKIMIYATI. PROKUROR NAZORATI. HUQUQNI MUHOFAZA QILISH FAOLIYATINI TASHKIL ETISH. ADVOKATURA

95 **QODIRALIYEV SADDAM BAXTIYORJON O'G'LI**
Advokatga nisbatan qo'llanadigan intizomiy jazo chorasi sifatida litsenziyaning amal qilishini tugatishning nazariy-huquqiy tahlili

102 **MUHAMMADJONOV ABRORJON AKMALJON O'G'LI**
Xorijiy mamlakatlar prokuratura modellarining qiyosiy-huquqiy tahlili

12.00.09 – JINOYAT PROTSESSI. KRIMINALISTIKA, TEZKOR-QIDIRUV HUQUQ VA SUD EKSPERTIZASI

112 **ATANIYAZOV JASURBEK KURBANBAYEVICH**
Jinoyat ishlarini tergov qilishda tergovchining protsessual mustaqilligi kafolatlarini kengaytirish xususiyatlari

126 **MAMADALIYEV UMID YULDASHEVICH**
O'zbekiston Respublikasida ekstraditsiya institutini tartibga solinishi: holati, muammolari va tendensiyalari

137 **FATULLAYEV SHODMONBEK MADATOVICH**
Jinoyat protsessidagi ekspertiza instituti: solishtirma-huquqiy tahlil

12.00.10 – XALQARO HUQUQ

146 **RAXMANOV SHUXRAT NAIMOVICH**
Xalqaro tashkilotlar diplomatik huquqi manbalarining tizimi va ta'sirchanligi

154 **MO'MINOV ASILBEK HUSNIDDIN O'G'LI**
Raqamli muhitda shaxsiy huquq va erkinliklarni himoya qilishga oid BMT rezolyutsiyalari: ahamiyati hamda samaradorligi

164 **IBODULLAYEV SAYIDKOMIL BEKPO'LAT O'G'LI**
Markaziy osiyoda ichimlik suvi tanqisligi tahdidi

12.00.13 – INSON HUQUQLARI

179 **BEKBO'TAYEVA LOBAR SHOVKAT QIZI**
Muqobil vasiylik tizimini normativ-huquqiy tartibga solish: O'zbekiston qonunchiligining tizimli tahlili

E-ISSN 2181-1148
ISSN 2181-919X

СОДЕРЖАНИЕ

12.00.01 – ТЕОРИЯ И ИСТОРИЯ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА. ИСТОРИЯ ПРАВОВЫХ УЧЕНИЙ

11 **ЭШТУРДИЕВА ФАРАНГИЗ БАХОДИР КИЗИ**
Имплементация нейроправ в национальное законодательство: приоритетные направления правотворческой политики Узбекистана в эпоху искусственного интеллекта

12.00.02 – КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО. АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО. ФИНАНСОВОЕ И ТАМОЖЕННОЕ ПРАВО

23 **ХУЖАНАЗАРОВ АЗИЗЖОН АНВАРОВИЧ**
Анализ современных тенденций нормотворчества в эпоху цифровизации

34 **АЛИЕВ ИЛХОМЖОН МУРОД УГЛИ**
Искусственный интеллект и цифровая трансформация в Узбекистане: правовые основы формирования «умной нации»

12.00.03 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО. ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЕ ПРАВО. СЕМЕЙНОЕ ПРАВО. МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО

43 **БУРХАНОВА ЛЕЙЛА МАРИУСОВНА**
Совершенствование правовых основ заключения брака в контексте приоритетов 2026 года – года развития махалли и повышения благосостояния общества

58 **КОРЁГДИЕВ БОБУР УМИДЖОН УГЛИ, УМАРАЛИЕВ ИСМАИЛЖОН ИБРОХИМЖОН УГЛИ, РАМИДДИНОВ БУРХОНИДДИН ЖАЛОЛИДДИНОВИЧ**
Правовой режим самовольно возведённых строений: проблемы и направления совершенствования законодательства Узбекистана

12.00.04 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО. ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО. АРБИТРАЖ И МЕДИАЦИЯ

67 **ХУДОЙНАЗАРОВ ДАДАХОН АВАЗ УГЛИ**
Цифровые реформы и возможности искусственного интеллекта в системе судебных вызовов

12.00.06 – ПРИРОДОРЕСУРСНОЕ ПРАВО. АГРАРНОЕ ПРАВО. ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ ПРАВО

76 **РАЖАБОВ НАРИМАН ШАРИФБАЕВИЧ**
Экологические аспекты правового регулирования использования биогазовых технологий в Республике Узбекистан

88 **АЛЛОБЕРДИЕВА ДУРДОНА УКТАМЖОН КИЗИ**
Воздействие туристической деятельности на окружающую среду и вопросы его правового регулирования

12.00.07 – СУДЕБНАЯ ВЛАСТЬ. ПРОКУРОРСКИЙ НАДЗОР. ОРГАНИЗАЦИЯ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ. АДВОКАТУРА

95 **КОДИРАЛИЕВ САДДАМ БАХТИЁРЖОН УГЛИ**
Теоретико-правовой анализ прекращения действия лицензии как меры дисциплинарного взыскания, применяемой в отношении адвоката

102 **МУХАММАДЖОНОВ АБРОРЖОН АКМАЛЖОН УГЛИ**
Сравнительно-правовой анализ моделей прокуратуры в зарубежных странах

12.00.09 – УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС. КРИМИНАЛИСТИКА, ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНОЕ ПРАВО И СУДЕБНАЯ ЭКСПЕРТИЗА

112 **АТАНИЯЗОВ ЖАСУРБЕК КУРБАНБАЕВИЧ**
Особенности расширения гарантий процессуальной независимости следователя при расследовании уголовных дел

126 **МАМАДАЛИЕВ УМИД ЮЛДАШЕВИЧ**
Правовое регулирование института экстрадиции в Республике Узбекистан: состояние, проблемы и тенденции

137 **ФАТУЛЛАЕВ ШОДМОНБЕК МАДАТОВИЧ**
Институт судебной экспертизы в уголовном процессе: сравнительно-правовой анализ

12.00.10 – МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО

146 **РАХМАНОВ ШУХРАТ НАИМОВИЧ**
Система и эффективность источников дипломатического права международных организаций

154 **МУМИНОВ АСИЛБЕК ХУСНИДДИН УГЛИ**
Резолюции ООН по защите личных прав и свобод в цифровой среде: значение и эффективность

164 **ИБОДУЛЛАЕВ САИДКОМИЛ БЕКПУЛАТ УГЛИ**
Угроза дефицита питьевой воды в Центральной Азии

12.00.13 – ПРАВА ЧЕЛОВЕКА

179 **БЕКБУТАЕВА ЛОБАР ШОВКАТ КИЗИ**
Нормативно-правовое регулирование альтернативной опеки: системный анализ законодательства Узбекистана

CONTENTS

12.00.01 – THEORY AND HISTORY OF STATE AND LAW. HISTORY OF LEGAL DOCTRINES

11 **ESHTURDIEVA FARANGIZ BAKHODIR KIZI**
Implementation of neuro-rights into national legislation: priorities of Uzbekistan's law-making policy in the era of artificial intelligence

12.00.02 – CONSTITUTIONAL LAW. ADMINISTRATIVE LAW. FINANCIAL AND CUSTOMS LAW

23 **KHUJANAZAROV AZIZJON ANVAROVICH**
Analysis of modern trends in norm-making in the era of digitalization

34 **ALIEV ILKHOMJON MUROD UGLI**
Artificial intelligence and digital transformation in Uzbekistan: legal frameworks for the formation of a "smart nation"

12.00.03 – CIVIL LAW. BUSINESS LAW. FAMILY LAW. INTERNATIONAL PRIVATE LAW

43 **BURKHANOVA LEYLA MARIUSOVNA**
Improvement of the legal framework for marriage registration in the context of the priorities of 2026 – the year of mahalla development and the improvement of social welfare

58 **KORYOGDIEV BOBUR UMIDJON UGLI, UMARALIYEV ISMOILJON IBROHIMJON UGLI, RAMIDDINOV BURKHONIDDIN JALOLIDDINOVICH**
Legal regime of unauthorized constructions: problems of the legislation of Uzbekistan and directions for its improvement

12.00.04 – CIVIL PROCEDURAL LAW. ECONOMIC PROCEDURAL LAW. ARBITRATION PROCESS AND MEDIATION

67 **KHUDOYNAZAROV DADAKHON AVAZ UGLI**
Digital reforms and artificial intelligence opportunities in the court summons system

12.00.06 – THE LAW OF NATURAL RESOURCES. AGRARIAN LAW. ENVIRONMENTAL LAW

76 **RAJABOV NARIMAN SHARIFBAEVICH**
Environmental aspects of legal regulation of biogas technologies in the Republic of Uzbekistan

85 **ALLOBERDIEVA DURDONA UKTAMJON KIZI**
The impact of tourism activity on the environment and issues of its legal regulation

12.00.07 – JUDICIAL BRANCH. PROSECUTOR'S CONTROL. ORGANIZATION OF LAW ENFORCEMENT. ADVOCACY

95 **QODIRALIEV SADDAM BAKHTIYORJON UGLI**
Theoretical and legal analysis of the termination of a license as a disciplinary punishment measure applied to an advocate

102 **MUHAMMADJONOV ABRORJON AKMALJON UGLI**
Comparative legal analysis of prosecutor's models of foreign countries

12.00.09 – CRIMINAL PROCEEDINGS. FORENSICS, INVESTIGATIVE LAW AND FORENSIC EXPERTISE

112 **FATULLAYEV SHODMONBEK MADATOVICH**
The institute of expertise in criminal proceedings: a comparative legal analysis
126 **MAMADALIEV UMID YULDASHEVICH**
Regulation of the institute of extradition in the Republic of Uzbekistan: state, problems, and trends
137 **FATULLAYEV SHODMONBEK MADATOVICH**
The institute of expertise in criminal proceedings: a comparative legal analysis

12.00.10 – INTERNATIONAL LAW

146 **RAKHMANOV SHUKHRAT NAIMOVICH**
System and effectiveness of the sources of diplomatic law of international organizations
154 **MUMINOV ASILBEK HUSNIDDIN UGLI**
UN resolutions on the protection of personal rights and freedoms in the digital environment: relevance and efficiency
164 **IBODULLAEV SAYIDKOMIL BEKPULAT UGLI**
The threat of drinking water shortage in Central Asia

12.00.13 – HUMAN RIGHTS

179 **BEKBUTAEVA LOBAR SHOVKAT KIZI**
Normative and legal regulation of alternative care: a system analysis of Uzbekistan's legislation

E-ISSN 2181-1148
ISSN 2181-919X

Kelib tushgan / Получено / Received: 14.04.2026
Qabul qilingan / Принято / Accepted: 03.06.2026
Nashr etilgan / Опубликовано / Published: 25.06.2026

DOI: https://dx.doi.org/10.51788/tsul.rols.2026.10.2./BBAJ7449
UDC: 340.6(045)(575.1)

JINOYAT PROTSESSIDAGI EKSPERTIZA INSTITUTI: QIYOSIY-HUQUQIY TAHLIL

Fatullayev Shodmonbek Madatovich,
Toshkent davlat yuridik universiteti mustaqil izlanuvchisi
ORCID: https://orcid.org/0009-0000-5784-5723
e-mail: shodmonbek080@gmail.com

Annotatsiya. *Mazkur maqolada jinoyat protsessida ekspertiza institutining huquqiy tabiati, uning turli huquqiy tizimlardagi o'rni va rivojlanish tendensiyalari kompleks tarzda tahlil qilinadi. Xususan, anglo-sakson (adversarial expertise) va kontinent (continental expertise) yondashuvlar o'rtasidagi asosiy farqlar, ularning afzalliklari va kamchiliklari ilmiy nuqtayi nazardan solishtiriladi. Tadqiqot davomida AQSH, Buyuk Britaniya, Janubiy Afrika Respublikasi kabi davlatlarda mavjud tortishuvli ekspertiza tizimi hamda Fransiya, Germaniya va Niderlandiya kabi mamlakatlarga xos bo'lgan rasmiy ekspertiza tizimining o'ziga xos jihatlari ochib beriladi. Shuningdek, maqolada ekspertiza institutining evolyutsiyasi, xususan, anglo-sakson tizimlarida sudning ekspert xulosalarini baholashdagi rolining ortib borishi va kontinent tizimlarda esa taraflar huquqlarini kengaytirishga qaratilgan islohotlar tahlil qilinadi. Avstraliya tajribasiga ko'ra ekspertlarni bir vaqtning o'zida tinglash instituti (concurrent evidence, hot tubbing), Fransiyada plural ekspertiza hamda nazorat ostidagi ekspertiza (controlled expertise) kabi modellar alohida e'tiborga olinadi. Tadqiqot doirasida ekspert xulosasining ishonchliligi, tarafkashlik muammosi, ekspertlarning protsessual maqomi va sud tomonidan dalillarni baholashdagi qiyinchiliklar chuqur o'rganiladi. Shuningdek, postsovet hududidagi davlatlar, jumladan, O'zbekiston jinoyat protsessida kontinent tizimining ustuvorligi va uning o'ziga xos xususiyatlari yoritiladi. Muallif tomonidan nazorat ostidagi ekspertiza institutini joriy etish zarurati asoslab beriladi.*

Kalit so'zlar: *jinoyat protsessi, ekspertiza instituti, kontinent ekspertizasi, tortishuvli ekspertiza (adversarial expertise), nazorat ostidagi ekspertiza (controlled expertise), ekspert xulosasining ishonchliligi, alternativ ekspertiza*

ИНСТИТУТ СУДЕБНОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ: СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ

Фатуллаев Шодмонбек Мадатович,
самостоятельный соискатель
Ташкентского государственного юридического университета

Аннотация. *В настоящей статье комплексно анализируются правовая природа института судебной экспертизы в уголовном процессе, его место в различных правовых системах и тенденции развития. В частности, с научной точки зрения сопоставляются основные различия между англосаксонским подходом к экспертизе (adversarial expertise) и континентальной моделью экспертизы (continental expertise), а также их преимущества и недостатки. В ходе исследования раскрываются особенности состязательной системы экспертизы, существующей в США, Великобритании и Южно-Африканской Республике, а также официальной системы экспертизы, характерной для Франции, Германии и Нидерландов. Кроме того, в статье анализируется эволюция института судебной экспертизы, в частности тенденция к усилению роли суда в оценке экспертных заключений в англосаксонских правовых системах и реформы, направленные на расширение прав сторон в континентальных правопорядках. Особое внимание уделяется таким моделям, как институт одновременного заслушивания экспертов (concurrent evidence, или hot tubbing) в Австралии, плюралистическая (множественная) экспертиза во Франции, а также контролируемая экспертиза (controlled expertise). В рамках исследования подробно рассматриваются вопросы*

достоверности экспертного заключения, проблема предвзятости, процессуальный статус экспертов и сложности, возникающие при оценке доказательств судом. Также освещаются особенности уголовного процесса государств постсоветского пространства, включая Республику Узбекистан, где сохраняется преобладание континентальной модели экспертизы. Автор обосновывает необходимость внедрения института контролируемой экспертизы.
Ключевые слова: *уголовный процесс, институт судебной экспертизы, континентальная экспертиза, состязательная экспертиза (adversarial expertise), контролируемая экспертиза (controlled expertise), достоверность экспертного заключения, альтернативная экспертиза*

THE INSTITUTE OF EXPERTISE IN CRIMINAL PROCEEDINGS: A COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS

Fatullayev Shodmonbek Madatovich,
Independent Researcher at Tashkent State University of Law

Abstract. *This article comprehensively analyzes the legal nature of the institution of expertise in criminal proceedings, its role in various legal systems, and development trends. In particular, the main differences between the Anglo-Saxon (adversarial expertise) and continental (continental expertise) approaches, their advantages and disadvantages are compared from a scientific point of view. In the course of the study, the system of adversarial expertise existing in countries such as the USA, Great Britain, and the Republic of South Africa, as well as the features of the formal expertise system characteristic of countries such as France, Germany, and the Netherlands, are revealed. The article also analyzes the evolution of the institution of expertise, specifically the increasing role of the court in evaluating expert opinions in Anglo-Saxon systems and reforms aimed at expanding the rights of the parties in continental systems. Special attention is paid to models such as the institution of simultaneous expert hearing (concurrent evidence, hot tubbing) in the Australian experience, as well as plural expertise and controlled expertise in France. Within the framework of the study, the reliability of the expert opinion, the problem of bias, the procedural status of experts, and the difficulties in assessing evidence by the court are studied in depth. It also highlights the priority of the continental system in criminal proceedings in post-Soviet states, including Uzbekistan, and its specific characteristics. The author justifies the necessity of introducing the institution of supervised expertise.*
Keywords: *criminal process, institute of expertise, adversarial expertise, controlled expertise, reliability of expert opinion, alternative expertise*

Kirish

Jinoyat protsessida ekspertiza instituti huquqiy tizimlarning samarali ishlashida muhim vosita sifatida tan olinadi. Ilmiy adabiyotlarda anglo-sakson va kontinent yondashuvlar solishtirilib, turli mamlakatlardagi tajribalar tahlil qilinadi. Anglo-sakson tizimlarida (AQSH, Buyuk Britaniya, Janubiy Afrika) tortishuvli ekspertiza (adversarial expertise) mavjud boʻlib, unda himoya tomoni mustaqil ravishda ekspertni jalb qilish va uning xulosasini dalil sifatida taqdim etish huquqiga ega. Shu bilan birga, kontinent tizimlarda (Fransiya, Niderlandiya, Germaniya) ekspertiza tayinlash va oʻtkazish huquqi davlat vakolatli organlariga tegishli boʻlib, ekspertlar sud tomonidan yoki tergov organlari tomonidan tayinlanadi.

Adabiyotlarda qayd etilishicha, anglo-sakson ekspertizasi afzalliklariga qarama-qarshilikni aniqlash va metodik ishonchlilikni oshirish kiradi, ammo uning asosiy kamchiliklari – ekspertlarning tarafkashligi va qarama-qarshi xulosalarni sudga baholashning qiyinligi. Shu bilan birga, kontinent ekspertizasi tarafkashlikni kamaytirsa-da, yagona ekspert xulosasining yuqori ogʻirligi va boshqa imkoniyatlarning cheklanganligi sababli tanqidga uchraydi.

Rossiya va baʼzi postsovet davlatlarida, shuningdek Oʻzbekiston jinoyat protsessida kontinent ekspertizasi saqlanib qolgan. Shu bilan birga, nazorat ostidagi ekspertiza instituti (controlled expertise) taklif qilinib, unda himoya tomoni mutaxassisni tanlash va ekspert xulosasiga tavsiyalar berish imkoniyatiga ega boʻladi. Bu yondashuv ayblanuvchining noqulay holatini bartaraf etish va ekspert xulosasining ilmiy asoslanganligini taʼminlashga xizmat qiladi.

Maqola doirasida ekspertiza institutining turli yondashuvlari, ularning afzallik va kamchiliklari, shuningdek, himoya tomonining ekspertiza jarayonidagi ishtiroki va ikkinchi

professional fikrning sud qarorlariga ta'siri tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi jinoyat protsessida ekspertiza instituti sifatini oshirish yo'llarini aniqlash va kontinent tizimining asosiy xususiyatlarini saqlagan holda uni takomillashtirish imkoniyatlarini ko'rsatish.

Metodlar

Mazkur maqolada jinoyat protsessida ekspertiza institutining huquqiy tabiati va uning turli huquqiy tizimlardagi o'ziga xos jihatlarini o'rganish uchun kompleks ilmiy metodlardan foydalanildi.

Tadqiqotning asosiy metodologik asosini *qiyosiy-huquqiy* metod tashkil etadi. Ushbu metod orqali anglo-sakson va kontinent huquq tizimlarida ekspertiza institutining tashkil etilishi, tayinlanishi va o'tkazilishi bilan bog'liq normalar o'zaro solishtirildi. Xususan, AQSH, Buyuk Britaniya, Janubiy Afrika Respublikasi hamda Fransiya, Germaniya va Niderlandiya tajribalari tahlil qilindi.

Shuningdek, *formal-yuridik (dogmatik)* metod yordamida jinoyat-protsessual qonunchilik normalari, jumladan, ekspertiza tayinlash, ekspertning protsessual maqomi va ekspert xulosasining daliliy ahamiyatiga oid qoidalar tizimli ravishda tahlil qilindi.

Tadqiqot jarayonida *tizimli yondashuv* metodi qo'llanib, ekspertiza instituti jinoyat protsessining umumiy dalillar tizimi bilan uzviy bog'liqlikda o'rganildi. Bu esa mazkur institutning boshqa protsessual institutlar bilan o'zaro aloqadorligini aniqlash imkonini berdi.

Bundan tashqari, *ilmiy manbalarni tahlil qilish* metodi asosida mahalliy va xorijiy olimlarning ilmiy ishlari, monografiyalari, maqolalari hamda xalqaro hisobotlar o'rganildi. Ushbu metod ekspertiza institutining nazariy asoslarini chuqurroq yoritishga xizmat qildi. Shuningdek, tadqiqotda *induksiya va deduksiya* metodlari qo'llanib, alohida huquqiy tizimlar tajribasidan umumiy xulosalar chiqarildi hamda mavjud nazariy qarashlar asosida muayyan taklif va tavsiyalar ishlab chiqildi.

Mazkur metodlar majmuasi jinoyat protsessida ekspertiza institutining samaradorligini baholash, afzallik va kamchiliklarini aniqlash hamda uni takomillashtirishning optimal yo'llarini ishlab chiqishga imkon berdi.

Natijalar

O'tkazilgan qiyosiy-huquqiy tahlil natijasida jinoyat protsessida ekspertiza institutiga nisbatan turli huquqiy tizimlarda shakllangan yondashuvlar o'rtasida sezilarli farqlar mavjudligi aniqlandi.

Birinchidan, anglo-sakson huquq tizimida amal qiluvchi tortishuvli ekspertiza (adversarial expertise) modelining asosiy xususiyati taraflarning ekspertni mustaqil ravishda jalb qilish huquqiga egaligidir. Ushbu model ekspert xulosalarining qarama-qarshi tarzda taqdim etilishi orqali sudda ilmiy bahsni shakllantirish va xulosalarning ishonchliligini tekshirish imkonini beradi. Shu bilan birga, tahlillar ushbu tizimda ekspertlarning tarafkashligi hamda qarama-qarshi xulosalarning sud tomonidan baholanishidagi murakkabliklar mavjudligini ko'rsatdi.

Ikkinchidan, kontinent huquq tizimiga xos bo'lgan rasmiy ekspertiza modeli ekspertiza tayinlash vakolatining davlat organlariga tegishli ekanligi bilan ajralib turadi. Mazkur modelda ekspertlarning nisbatan neytralligi ta'minlanadi, biroq amaliyotda yagona ekspert xulosasining yuqori darajada ustuvor ahamiyat kasb etishi va taraflarning unga ta'sir qilish imkoniyatining cheklanganligi aniqlanadi.

Uchinchidan, zamonaviy huquqiy tizimlarda ekspertiza institutining rivojlanish tendensiyasi sifatida aralash (gibrid) modellar shakllanayotgani kuzatildi. Jumladan, Avstraliyada "concurrent evidence" instituti orqali ekspertlar o'rtasidagi bevosita ilmiy muloqotni ta'minlash, Fransiyada esa taraflar ishtirokini kengaytirishga qaratilgan plural va nazorat ostidagi ekspertiza elementlarini joriy etish amaliyoti mavjud.

To'rtinchidan, postsovet huquqiy tizimlari, jumladan, O'zbekiston jinoyat protsessida kontinent modelining ustuvorligi saqlanib qolgan bo'lsa-da, unda taraflar, ayniqsa, himoya tomonining ekspertiza jarayonidagi real ishtiroki cheklanganligi aniqlandi. Bu esa ayblanuvchining protsessual imkoniyatlari bilan bog'liq muvozanatning buzilishiga olib kelishi mumkin.

Beshinchidan, tadqiqot natijalari nazorat ostidagi ekspertiza (controlled expertise) modelini joriy etish kontinent tizimining asosiy xususiyatlarini saqlagan holda uning samaradorligini oshirishga xizmat qilishini ko'rsatdi. Ushbu model doirasida himoya tomonga mutaxassis jalb qilish, ekspert faoliyatini kuzatish va muqobil professional fikr bildirish imkoniyati yaratiladi. Natijada ekspert xulosalarining ilmiy asoslanganligi va ishonchliligi oshadi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari shuni koʻrsatdiki, jinoyat protsessida ekspertiza institutining samaradorligini oshirish uchun biror tizimni toʻliq koʻchirish emas, balki mavjud kontinent modelini takomillashtirish, xususan, himoya tomonning protsessual huquqlarini kengaytirish orqali muvozanatli yondashuvni joriy etish maqsadga muvofiq.

Muhokama

“Ilmiy adabiyotlarda turli jinoyat protsessual institutlarini tahlil qilishda odatda anglo-sakson va kontinent yondashuvlarni solishtirish odat tusiga kirgan” (Golovko, 2009). Har bir jinoyat sudlov tizimi oʻz ishtirokchilari oʻrtasidagi munosabatlarni, ekspertiza tayinlanishi va oʻtkazilishi bilan bogʻliq jihatlarda maxsus tartib bilan belgilanishi bilan xarakterlanadi. Ekspertizani tayinlovchi shaxs (tor ma’noda) yoki isbotlovchi subyekt (keng ma’noda) kim ekanligiga qarab, rossiyalik va xorijiy olimlar quyidagi turlarga ajratadi: “Sostyazatel (adversarial) ekspertizasi (yoki expert witnesses tizimi) ayniqsa, AQSH, Buyuk Britaniya, Janubiy Afrika Respublikasida mavjud.

Kontinent (continental) ekspertiza (rasmiy ekspertlar tizimi), Fransiya, Niderlandiya, Germaniya va boshqa davlatlarda keng qoʻllanadi” (Golovko, 2009). Tortishuv ekspertizasi (adversarial) ekspertiza holatida himoya tomoni mustaqil ravishda ekspertni jalb qilish va uning xulosasini ma’lum ish boʻyicha dalil sifatida taqdim etish huquqiga ega, shuningdek ayblovchi tomonidan vakolatli davlat vakili oʻz tashabbusi bilan ekspertizani tayinlash imkoniyatiga ega.

Kontinent (continental) ekspertiza esa shuni nazarda tutadi: ekspertizani tayinlash huquqi davlat vakolatli vakiliga tegishli boʻlib, u tergov davomida jinoyat ishi bilan bogʻliq barcha holatlarni aniqlaydi, shuningdek sud ham ekspertizani tayinlashi mumkin. “Keltirilgan klassifikatsiya anglo-sakson va kontinent jinoyat protsesslari turlarida isbotlash masalalari boʻyicha asosiy farqlarni ta’kidlaydi. Shunga qaramay, shuni hisobga olish kerakki, ekspertiza instituti koʻplab davlatlarda dinamik ravishda rivojlanmoqda, shu jumladan jinoyat sudlovining tegishli turiga xos boʻlmagan yoʻllar bilan ham” (Downes, 2005). “Hozirgi vaqtda anglo-sakson turidagi jinoyat protsessi amal qiladigan mamlakatlarda sud adolat manfaatlaridan kelib chiqib, maxsus masalani hal etish uchun oʻz tashabbusi bilan ekspertni chaqirish huquqiga ega” (Federal Rules of Evidence, Fed. R. Evid. 706(a), 2011). “Biroq Angliya va Uelsda ekspertiza huquqiy tartibga solinishini oʻrganuvchi olimlar ta’kidlashicha, mazkur norma amaliyotda kamdan kam qoʻllanadi. Chunki protsessda tortishuv (sostyazatelnost) prinsipi mavjud hamda sud tomonidan ekspertni jalb etishning tegishli mexanizmi yoʻq” (Law Commission, 2011). Shu bilan birga, soʻnggi vaqtlarda Angliya va Uelsda jinoyat protsessida ekspert xulosasining ishonchliligini aniqlashda sud rolini kuchaytirishga qaratilgan loyihalar ishlab chiqilmoqda. Xususan, “Huquq komissiyasining fikricha, istisno holatlarda sudga taqdim etilgan xulosalarning ilmiy asoslanganligini aniqlashda yordam berish uchun oʻz xulosasini tuzadigan ekspertni tayinlash imkoniyati berilishi zarur. Tayinlangan ekspertning xulosasi, boshqa har qanday dalil kabi sud uchun majburiy hisoblanmasligi lozim. Sud tomonidan ekspertni tanlashni ta’minlash maqsadida ishlab chiquvchilar *ad hoc* (muayyan holat uchun) nodavlat, mustaqil yuristlar hay’atini chaqirishni taklif etgan. Ushbu hay’at Huquqiy hamjamiyat, Barristerlar kengashi va Adliya vazirligi tomonidan shakllantirilib, okrug sudi sudyasi boshchiligida faoliyat yuritadi hamda uning vazifasiga ish boʻyicha zarur boʻlgan maxsus bilimlar sohasida malakali ekspertlar roʻyxatini tuzish kiradi. Aynan sud koʻrsatilgan roʻyxatdan ekspertni tanlashi lozim. Biroq agar taraflar ushbu roʻyxatdan bitta ekspertni tanlashga kelishib olsalar, sud ularning tanloviga rozi boʻlish huquqiga ega” (Law Commission, 2011).

Avstraliya ekspertiza institutini takomillashtirishda boshqa yoʻlni tanladi, chunki tadqiqotchilar fikricha, “sudga ekspertlarni tayinlash huquqini kengaytirish tendensiyasi anglo-sakson tizimining asosiy afzalliklarini yemirishi mumkin. Ushbu afzalliklar sudga haqiqatni aniqlash uchun muqobil fikrlar taqdim etilishini nazarda tutadi” (Law Commission, 2011). Tub (keskin) islohotlarga qarshi boʻlganlar sudning har qanday dalillar mazmunidagi qarama-qarshiliklarga duch kelishi va ularni hal etishga urinishida hech qanday salbiy holat koʻrmaydilar, chunki tortishuv prinsipi taraflar oʻrtasidagi qarama-qarshilikni nazarda tutadi.

Shu munosabat bilan huquqshunoslarda savol (hayrat) tugʻiladi: nega qonun chiqaruvchilar faqat ekspertiza institutini oʻzgartirishni istaydi, holbuki boshqa dalillar ham qarama-qarshi boʻlishi

mumkin? "Masalan, hozirgi vaqtda Avstraliyada "concurrent evidence" (yoki "hot tubbing") instituti keng muhokama qilinmoqda. U 1985-yildan boshlab fuqarolik protsessi doirasida qoʻllanila boshlagan" (Rares, 2010).

"2012-yildan boshlab ushbu institutning jinoyat ishlaridagi sud jarayonlarida aniq namoyon boʻlishiga misollar paydo boʻla boshladi. Ushbu institutni joriy etishning maqsadlari quyidagilar edi: ekspertlarga oʻz fikrini toʻliq ifodalash va bir-birlarining qarashlarini erkin sharhlash huquqini berish, ularning birgalikda turli pozitsiyalarni muhokama qilish jarayonida qarama-qarshilik darajasini kamaytirish, sudyaga xulosalarni baholashda yordam berish, ekspertlarga manfaatdor taraflar taʼsirini kamaytirish, sud jarayonining vaqt doirasini cheklash va kros-soʻroqning baʼzi salbiy jihatlarini bartaraf etish" (Edmond, 2010).

Ushbu institut ikki bosqichda amalga oshiriladi. Avvalo, har tarafning ekspertlari, oʻz tadqiqotlarini olib borgan holda, sudning koʻrsatmasi bilan suddan oldingi tartibda bir joyga toʻplanib, umumiy xulosani tuzishlari lozim. Ushbu xulosada ular oʻrtasida qarama-qarshilik tugʻdiradigan va tugʻdirmaydigan savollar roʻyxati keltiriladi. Keyin sud jarayonida ular birga oʻtirib, navbatma-navbat oʻz xulosalarini bayon etishlari, shu bilan birga, bir-birlarining fikrlarini sharhlash va savollar berish huquqiga ega boʻladi.

Faqat shundan keyingina ular kros-soʻroqqa olinadi va baʼzi tadqiqotchilarning fikricha, kros-soʻroq oʻz-oʻzidan ekspertning fikrini aniqlay olmaydi, balki faqat uni chalgʻitishga va noaniq savollardan ekspertni noqulay holatga solishga imkon beradi (Meintjes-van der Walt, 2001). "Biroq shunday nuqtayi nazar ham mavjudki, "concurrent evidence" institutining koʻplab afzalliklari ortiqcha baholangan, chunki ekspertlarning baʼzi savollar boʻyicha kelishuvga erishishi ularning xulosalarining ishonchliligini kafolatlamaydi" (Edmond, 2010).

Fransiyada kontinent turidagi jinoyat protsessining asosiy vakillaridan biri sifatida ekspertiza instituti ham barqaror deyish qiyin. Masalan, "1808-yildagi Napoleon jinoyat tergov kodeksi, 1958-yilda Fransiya Jinoyat-protsessual kodeksi (UPK Fransiya 1958) kuchga kirguncha oʻzgarishlar bilan amal qilgan, ekspertiza masalasini tartibga solmagan. Bu esa notoʻgʻri hukmlar chiqarilishiga olib kelgan" (Rassat, 1993). Shu munosabat bilan, ushbu sohada qonunchilikni takomillashtirish masalasi boʻyicha muhokama yuzaga keldi.

Turli reformalash yoʻllari taklif qilindi, ular kontinent ekspertizasi doirasiga sigʻadi. "Birinchi guruh olimlar amaliyotda shakllangan tortishuvsiz ekspertizani (non adversarial expertise) saqlab qolish va faqat sudning ekspertlarning taʼlim darajasi yoki ekspertiza oʻtkazish muddatlari boʻyicha ixtiyorini cheklash zarur, deb hisoblashardi" (Rassat, 1993). "Ikkinchi guruh tadqiqotchilar koʻplab ekspertlarning ishtirokini nazarda tutuvchi ekspertizani (plural expertise) taklif qilgan" (Rassat, 1993).

Ushbu variantda sud bir nechta ekspertlarni chaqirishga majbur qilinar edi va ularning soni cheklanmagan. Qonun ishlab chiquvchilar sudga alohida yoki birgalikdagi tadqiqotlar oʻtkazish zarurmi, shuni hal qilish huquqini ham saqlashni muhim deb hisoblashgan. Dastlab, 1958-yildagi Fransiya JPK qonun chiqaruvchi organ tomonidan ushbu variant tasdiqlandi, keyin 1985-yilda unga oʻzgartirishlar kiritildi. Ularga koʻra zarurat tugʻilganda sud faqat bitta ekspertni tanlashi shart, lekin ixtiyoriy ravishda boshqa ekspertlarni ham chaqirish huquqiga ega. Biroq taraflarga yagona ekspertni chaqirish qaroriga shikoyat qilish huquqi berilgan edi.

Uchinchi guruh olimlar nazorat ostidagi ekspertizani (controlled expertise) taklif qilgan. Ushbu yondashuv sudga faqat bitta ekspertni tayinlash imkoniyatini nazarda tutardi, soʻngra himoya tomonga birinchi ekspert faoliyatini nazorat qila oladigan ekspertni tanlash taklif qilinar edi. Baʼzi huquqshunoslar "nazoratchi"ga tayinlangan ekspertga keyingi tadqiqotlarni oʻtkazish boʻyicha fikr aytish huquqini berish lozim, deb hisoblashgan. "Boshqalar esa himoya tomon tanlagan ekspert faqat maxsus xulosada oʻz izohlarini qoldirishi kerak, deb hisoblagan. Kontinent ekspertizasiga qarama-qarshi tarzda tortishuvli ekspertizani (adversarial expertise) joriy etish taklif qilindi" (Rassat, 1993).

Loyihada sud tomonidan bir taraf, himoya tomondan esa boshqa ekspertlarni tayinlash koʻzda tutilgan edi. Shu bilan birga, ikki alternativ koʻrib chiqilgan: birinchi nuqtayi nazarga koʻra ekspertlar alohida tadqiqot olib borib, sudga taqdim etish uchun alohida xulosalar yozishi mumkin; ikkinchi nuqtayi nazarga koʻra ular juftlikda eks-

pertiza oʻtkazib, yagona xulosani tuzishi mumkin edi, zarur boʻlsa, alohida (maxsus) fikr bilan. Dastlab qonun chiqaruvchilar tortishuvli ekspertizaning birinchi variantini qabul qilishdi, ammo u 1958-yilda Fransiya JPK kuchga kirishidan oldin bekor qilindi.

“1990-yilda Fransiyada Jinoyat adolati va inson huquqlari boʻyicha komissiya taraflarga ekspertni tanlashda ishtirok etish huquqini berishni taklif qilgan, ammo oxir-oqibat eski “sud ekspert” instituti saqlab qolinadi” (Spencer, 2004).

1958-yilgi Fransiya JPKning (oʻzgartirishlar va qoʻshimchalar bilan) 156-moddasiga asosan “sud hokimiyati vakillari texnik masala yuzaga kelganda, prokuror, taraflar iltimosiga binoan yoki oʻz tashabbusi bilan ekspertizani tayinlash huquqiga ega. Shuningdek, adabiyotlarda politsiya ham ekspertlarni tayinlashi mumkinligi qayd etiladi” (Rassat, 1993).

Fransiya JPKning 159-moddasiga binoan, zarurat tugʻilganda sud bir nechta ekspertlarni chaqirish huquqiga ega. Ekspertlar Kassatsiya sudi tomonidan tuzilgan milliy jismoniy yoki yuridik shaxslar reyestridan yoki apellyatsiya sudlari tomonidan tuzilgan reyestrlardan tanlanadi. “Fransiya JPKning 156-moddasiga koʻra, istisno holatlarda asosli qarorga binoan sud ekspertlarni reyestrlardan emas, balki boshqa manbalardan tanlash huquqiga ega. Bunday vaziyat, masalan, tor soha boʻyicha malakali mutaxassis topilmaganda yoki ekspertning shoshilinch ishtiroki zarur boʻlganda va reyestrda koʻrsatilganlarni topib boʻlmagan hollarda yuzaga kelishi mumkin” (Rassat, 1993, p. 60).

Amaldagi Fransiya JPKda taraf himoyasiga ekspertiza sohasida maʼlum huquqlarni ham taqdim etadi. Masalan, “Fransiya JPKning 161-1-moddasiga binoan, ekspertiza tayinlanganda himoya tomoni ekspertga oʻz savollarini taklif qilish yoki reyestrdan tanlagan boshqa ekspertlarning ishtirokini soʻrash huquqiga ega; ular tayinlangan ekspert bilan birgalikda tadqiqot olib boradi (biroq bu huquq cheklanishi mumkin). Fransiya JPKning 165-moddasiga muvofiq, himoya tomoni suddan ekspertga maʼlum tadqiqotlarni oʻtkazish boʻyicha koʻrsatma berishni yoki ekspertga maxsus bilim sohasida maʼlumot bera oladigan shaxsni tayinlashni soʻrash huquqiga ega. Bundan tashqari, sud majlisiga himoya tomon tashabbusi bilan ekspert xulosasini rad etishga qodir boʻlgan maxsus bilimga ega shaxs taklif qilinishi mumkin” (Republic of France, 2006). Bunday hollarda sud qoʻshimcha yoki takroriy ekspertizani oʻtkazish choralarini koʻrishga haqli. Adabiyotlarda qayd etilishicha, “Fransiyada firibgarlik ishlarida tortishuvli ekspertiza (adversarial expertise) koʻzda tutilgan” (Pradel, 2008). “Ammo shunday hollarda ham ikkala ekspertni tergov sudyasi yoki prokuror tayinlaydi: birini oʻz tashabbusi bilan, ikkinchisini esa javobgarlikka tortilgan shaxsning tanlovi boʻyicha” (Republic of France, 2006). Shunday qilib, tortishuv elementlari asta-sekin Fransiya jinoyat protsessiga kirib bormoqda, ammo u hanuzgacha oʻziga xos kontinent xususiyatlarni saqlab qolmoqda, jumladan, ekspertiza instituti doirasida ham. Chet el adabiyotlarida qayd etilishicha, ekspertiza institutiga boʻlgan har bir yondashuvning oʻz afzallik va kamchiliklari mavjud.

Tortishuvli ekspertizaning afzalliklari haqida fikr yuritar ekan, M. Redmeyn ekspertlar oʻrtasidagi qarama-qarshilik sudni taqdim etilgan xulosalarni chuqur va batafsil tahlil qilishga undashini taʼkidlaydi. Uning fikricha, tortishuv tamoyiliga asoslangan ekspertiza ilmiy bilimlarning rivojlanishiga ham xizmat qilishi mumkin. Bunga DNK-tahlili misol boʻla oladi, chunki aynan himoya tomon tashabbusi bilan ushbu metodikaning ishonchliligi yuzasidan yuqori malakali ilmiy munozaralar yuzaga kelgan. Bundan tashqari, M. Redmeyn ayrim hollarda ekspertning maʼlum darajadagi tarafkashligi ham ijobiy natija berishi mumkinligini qayd etadi. Chunki ekspert oʻzini jalb qilgan taraf pozitsiyasini qoʻllab-quvvatlovchi maʼlumotlarni chuqurroq tahlil qilish imkoniyatiga ega boʻladi (Spencer, 2004).

Shu bilan birga, “tortishuvli ekspertiza uzoq vaqtdan beri chet el huquqshunoslari tomonidan tanqidga uchragan. Uning asosiy kamchiliklari sifatida ekspertlarning betaraf emasligi va taraflar tomonidan chaqirilgan ekspertlarning qarama-qarshi xulosalarini sud uchun baholash qiyinligi tan olinadi” (Meintjes-van der Walt, 2001). Olimlar shuni taʼkidlaydiki, “tortishuvli ekspertiza mavjud boʻlganda taraflar ekspertni jalb qilishda “bozor yondashuvi”ni tanlaydilar, yaʼni oʻsha tarafga qulayroq qaror qabul qiladigan mutaxassisni izlashadi va koʻpincha bir masala boʻyicha fikrlar farqini ortiqcha baholaydilar” (Redmayne, 2001).

Kontinent ekspertizasining afzalliklariga to'xtalib, L. Mayntyes-Van der Valt sudyaga tayanib, shunday fikrni keltiradi: "agar sud majlisida olimlar tomonidan yakuniy javob topilgan ilmiy masala ko'tarilsa, sudyaga ushbu sohada turli ekspertlarning bir nechta nuqtayi nazarini bilishi shart emas". Neytral ekspert instituti foydasiga keltiriladigan boshqa dalillar sifatida vaqt va moddiy resurslarni tejash hamda imkoniyatlari teng bo'lmagan taraflar o'rtasidagi bahs muammosini yengib o'tish ko'rsatiladi (Meintjes-van der Walt, 2001).

Shu bilan birga, "kontinent ekspertiza bir nechta sabablar bo'yicha tanqid qilinadi. Birinchidan, sud tomonidan tayinlangan yagona ekspertning fikri amaliyotda katta ahamiyatga ega bo'lishi mumkin va shuning uchun taraflar uni rad etishda qiynaladi" (Volk, 1993). Yevropa Inson Huquqlari Sudi ham shunga o'xshash pozitsiyani qo'llaydi.

Ikkinchidan, manfaatdor bo'lmagan ekspert o'z ishini sifatli bajarmasligi mumkin.

Uchinchidan, yagona ekspert chaqirilganda, ushbu mutaxassis ilmiy jamoatchilik tomonidan tan olinmagan fikrni bildirishi yoki mutaxassis sifatida yetarli obro'ga ega bo'lmasligi mumkin.

To'rtinchidan, mazkur ekspertiza tarafkashlik turining o'zgarishiga olib kelishi mumkin: bir tarafga sodiqlikdan o'z nazariyasiga sodiqlikka o'tish. Bu esa faktlarni aniqlovchi organlar uchun zararli bo'lishi mumkin, chunki bunday holatda manfaatdorlik kamroq seziladi.

Jinoyat protsessida ekspertiza institutiga qaysi yondashuv ma'qul? Inqilobdan oldingi rus huquqshunos-protsessualisti L.E. Vladimirov mahalliy va xorijiy qonunchilikni tahlil qilgan holda Rossiyada ekspertizani tayinlash va o'tkazishni huquqiy tartibga solish mukammal emasligini ta'kidlaydi. Uning fikricha, rasmiy ekspertlar ustidan ayblanuvchi tomonidan nazorat yetarli emas edi va ekspertlarni tanlash zarur kafolatlar bilan ta'minlanmagan (Vladimirov, 1910).

Ushbu holatlarni hisobga olgan holda, L.E. Vladimirov qonun chiqaruvchilarga Fransiya tomonidan taklif qilingan nazorat ostidagi ekspertiza loyihasini e'tiborga olishni tavsiya qilgan. Mazkur loyiha sudlar tomonidan ekspertlar reyestrini tuzishni va ayblanuvchiga ushbu reyestrdan shaxsni tanlash imkoniyatini berishni nazarda tutadi. "Tanlangan shaxs dastlabki tergovda rasmiy tayinlangan ekspertlarning barcha harakatlarida ishtirok etish, ularga o'z e'tirozlarini bildirishi va ularni protokolga kiritish yoki og'zaki taqdim etish huquqiga ega" (Vladimirov, 1910). Uning fikricha, ushbu variant ekspertizaning bir tomonlama bo'lishiga qarshi kurashish imkonini beradi.

Yangi jinoyat-protsessual qonunchilikni qabul qilishda ayrim sobiq sovet davlatlari ma'lum darajada MDH ishtirokchi davlatlari uchun mo'ljallangan Model jinoyat-protsessual kodeksining (keyinchalik MJPK) tavsiyaviy normalarini qabul qilganlar. Ushbu normalar ayblanuvchi yoki gumonlanuvchiga o'z tashabbusi va o'z hisobidan alternativ ekspertiza o'tkazish hamda ekspert xulosasini jinoyat ishiga dalil sifatida qo'shishni talab qilish huquqini nazarda tutadi (MJPK, 289-modda 1-qism 4-bandi).

Hozirgi vaqtda tortishuv sharoitida ekspertiza o'tkazish masalasi doktrinada dolzarbligicha qolmoqda. Ko'plab olimlar shunday fikrni ilgari suradilar: "ekspertlarning tortishuvli ishtiroki, buning uchun esa himoya tomonga sud ekspertizasini tayinlash huquqini berish, ekspert xulosasining ilmiy asoslanganligi va ishonchliligini tekshirishning yagona mumkin bo'lgan yo'li hisoblanadi" (Rossinskaya & Galyashina, 2011).

M. Redmeynning fikricha, barcha turdagi jinoyat sud yurituvlari nisbatan moslashuvchan bo'lib, ularni tub o'zgarishlarsiz ham takomillashtirish mumkin. O'zbekistonda an'anaviy aralash turdagi jinoyat protsessi shakllangan bo'lib, u, xususan, sudgacha bo'lgan bosqichda tortishuv prinsipining to'liq amalga oshirilishini nazarda tutmaydi hamda himoya tomonga jinoyat ishi bo'yicha dalillarni mustaqil yig'ish huquqini bermaydi. Anglo-sakson ekspertizasi modelining joriy etilishi O'zbekiston jinoyat-protsessual dalillar tizimining kontinent asoslarini zaiflashtirishi mumkin. Shu munosabat bilan tabiiy savol tug'iladi: qonun chiqaruvchi organ qanday asosga ko'ra himoya tomonga ekspertiza instituti doirasida dalillarni yig'ish imkoniyatini berib, boshqa turdagi dalillarni yig'ish huquqidan mahrum qilishi mumkin?

O'zbekiston jinoyat protsessining an'analari, shuningdek, turli huquqiy tizimlarda mavjud ekspertiza institutiga oid yondashuvlarning yuqorida tahlil qilingan afzallik va kamchiliklarini hisobga olgan, ushbu institutni uning kontinent xususiyatlarini saqlab qolgan holda hamda himoya tomonga qo'shimcha huquqlar berish orqali takomillashtirish zarur, deb hisoblaymiz. Bizning nazarimizda,

L.E. Vladimirovning nazorat ostidagi ekspertizani joriy etish tarafdori boʻlgan pozitsiyasi alohida e’tiborga loyiq.

Shuningdek, ekspert tomonidan tadqiqot oʻtkazilishi jarayonida mutaxassisga ekspertga tavsiyalar berish va izohlar kiritish huquqi berilishi lozim. Biroq ushbu tavsiya va izohlar ekspert tomonidan faqat uning ichki ishonchi va kasbiy bahosiga koʻra hisobga olinishi mumkin. Chunki ekspert mustaqillik va protsessual mustaqillik tamoyillari asosida faoliyat yuritadi. Ekspertiza yakunida mutaxassis tadqiqotning toʻgʻriligi va sifati, qoʻllangan metodikalarning ishonchliligi hamda boshqa tegishli masalalar yuzasidan oʻz pozitsiyasini yozma shaklda bayon etishi maqsadga muvofiq.

Bizning fikrimizcha, nazorat ostidagi ekspertiza instituti ayblanuvchining mavjud noqulay protsessual holatini bartaraf etishga xizmat qiladi. Chunki de jure u ekspertiza jarayonida ishtirok etish huquqiga ega boʻlsa-da, de facto ushbu huquqning mazmuni cheklangan, sababi ayblanuvchi odatda maxsus bilimlarga ega boʻlmaydi. Shu bilan birga, ikkinchi professional fikrning mavjudligi sudga ekspert xulosasining ishonchliligini yanada toʻliq va xolis baholash imkonini beradi.

Xulosa

Jinoyat protsessida ekspertiza instituti sud qarorlarining ilmiy asoslanganligi va adolatliligini ta’minlashda muhim vosita hisoblanadi. Turli huquqiy tizimlarda ushbu institutga nisbatan yondashuvlar bir-biridan farqlanadi. Xususan, anglo-sakson huquq tizimida tortishuvli ekspertiza (adversarial expertise) modeli qoʻllanilib, himoya tomonga mustaqil ekspertni jalb qilish va muqobil ekspert xulosasini taqdim etish imkoniyati beriladi. Kontinent huquq tizimida esa ekspertizani tayinlash va oʻtkazish asosan davlatning organlariga tegishlidir.

Nazorat ostidagi ekspertiza (controlled expertise) instituti kontinent modelning asosiy xususiyatlarini saqlab qolgan holda himoya tomonga qoʻshimcha protsessual imkoniyatlar yaratishga qaratilgan. Mazkur yondashuv ayblanuvchining amaldagi noqulay protsessual holatini yumshatishga, ekspert xulosasining ilmiy asoslanganligi va ishonchliligini oshirishga hamda sudga qaror qabul qilish jarayonida qoʻshimcha nazorat mexanizmini taqdim etishga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, ekspertiza institutining har bir modeli oʻziga xos afzallik va kamchiliklarga ega. Tortishuvli ekspertiza ekspertlar oʻrtasida ilmiy munozarani rivojlantirish, ekspert xulosalarining asoslanganligini tekshirish imkonini bersa-da, ekspertlarning tarafkashligi hamda sud tomonidan qarama-qarshi xulosalarni baholashdagi murakkabliklar bilan tavsiflanadi. Kontinent ekspertiza esa ekspertning betarafligi va mustaqilligini ta’minlashga xizmat qiladi. Biroq yagona ekspert xulosasining amaliyotda haddan tashqari katta ahamiyat kasb etishi va taraflarning uning mazmuniga ta’sir koʻrsatish imkoniyatlarining cheklanganligi bilan izohlanadi.

Maqolada tahlil qilingan nazariy qarashlar va xorijiy tajriba asosida ekspertiza institutini takomillashtirish, xususan, himoya tomonga qoʻshimcha protsessual huquqlar berish orqali jinoyat protsessida ekspertiza sifatini oshirish hamda sud qarorlarining ishonchliligini kuchaytirish mumkinligi toʻgʻrisida xulosa qilindi. Shu nuqtayi nazardan, nazorat ostidagi ekspertiza instituti ilmiy asoslanganlik, protsessual adolat va taraflarning tengligi tamoyillarini uygʻunlashtiruvchi samarali mexanizm sifatida e’tirof etilishi mumkin. Mazkur institutning joriy etilishi jinoyat sudlovini yanada adolatli, shaffof va ishonchli tashkil etishga xizmat qiladi.

REFERENCES

Averyanova, T. V., & Statkus, V. F. (Eds.). (2011). *Prakticheskoe rukovodstvo po proizvodstvu sudebnykh ekspertiz dlya ekspertov i spetsialistov [A practical guide to the production of judicial expertise for experts and specialists].* Yurayt.

Downes, G. (2005). *Expert evidence: The value of single or court-appointed experts*. http://www.aija.org.au/info/expert/Downes.pdf

Edmond, G. (2010). Impartiality, efficiency or reliability? A critical response to expert evidence law and procedure in Australia. *Australian Journal of Forensic Sciences*, *42*(2), 87–99. https://doi.org/10.1080/00450610903337968

E-ISSN 2181-1148
ISSN 2181-919X

Federal Rules of Evidence, Fed. R. Evid. 706(a). (2011). http://judiciary.house.gov/hearings/printers/112th/evidence2011.pdf

Golovko, L. V. (2009). *Materialy k postroyeniyu sravnitelnogo ugolovno-protsessualnogo prava: istochniki, dokazatelstva, predvaritelnoe proizvodstvo [Materials for the construction of comparative criminal procedural law: sources, evidence, preliminary proceedings].* Proceedings of the Faculty of Law of Lomonosov Moscow State University.

Law Commission. (2011). *Expert evidence in criminal proceedings in England and Wales (Law Com No. 325; HC 829).* http://www.official-documents.gov.uk/document/hc1011/hc08/0829/0829.pdf

Meintjes-van der Walt, L. (2001). *Expert evidence in the criminal justice process: A comparative perspective*. IOS Press.

Pradel, J. (2008). *Droit pénal comparé*. Dalloz.

Rares, S. (2010, August 23). *Using the "hot tub"? How concurrent expert evidence aids understanding issues*. Federal Court of Australia. http://www.fedcourt.gov.au/aboutct/judges_papers/speeches_raresj12.html

Rassat, M.-L. (1993). *Forensic expertise and the law of evidence in France.* In G. F. Nijboer, C. R. Callen, & N. Kwak (Eds.), *Forensic expertise and the law of evidence (pp. 58–60).* Kluwer Academic Publishers.

Redmayne, M. (2001). *Expert evidence and criminal justice*. Oxford University Press.

Republic of France. (2006). *Code de procédure pénale [Code of Criminal Procedure].* https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006071154

Rossinskaya, E. R., & Galyashina, E. I. (2011). *Nastolnaya kniga sudi: sudebnaya ekspertiza [Judge's handbook: judicial expertise].* Prospekt.

Rousseau, G., & Fontbressin, P. de. (2008). *L'expert et l'expertise judiciaire en France: Théorie–pratique–formation [The expert and judicial expertise in France: Theory–practice–training]*. Bruylant.

Spencer, J. R. (2004). *Evidence.* In M. Delmas-Marty & J. R. Spencer (Eds.), *European criminal procedures (pp. 632–635).* Cambridge University Press.

Vladimirov, L. E. (1910). *Ucheniye ob ugolovnykh dokazatelstvakh [The doctrine of criminal evidence].* Book Publishing House Vestnik Prava.

Volk, K. (1993). *Forensic expertise and the law of evidence in Germany (criminal cases).* In G. F. Nijboer, C. R. Callen, & N. Kwak (Eds.), *Forensic expertise and the law of evidence (p. 45).* Kluwer Academic Publishers.

YURIDIK FANLAR AXBOROTNOMASI
ВЕСТНИК ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК
REVIEW OF LAW SCIENCES

Huquqiy ilmiy-amaliy jurnal

Правовой научно-практический журнал

Legal scientific-practical journal

2026-yil 2-son

VOLUME 10 / ISSUE 2 / 2026

DOI: HTTPS://DX.DOI.ORG/10.51788/TSUL.ROLS.2026.10.2.